

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 1, Nisan/April 2021

Ahmet HAŞİMİ

Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa
Kemal Üniversitesi/Türkiye
ahmethasimi@mku.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9244-8157>

Türkiye Türkçesinde Kullanılan Arapça Kelime Grupları ve Cümleler Hakkında Bazı Değerlendirmeler

*Some Assessments of Arabic Sentences and Phrases
Used in Turkey Turkish*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 06.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 13.04.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.04.2021

Atıf/Citation

Haşimi, Ahmet (2021). Türkiye Türkçesinde Kullanılan Arapça Kelime Grupları ve Cümleler Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (1), s. 591-618.

DOI: 10.34083/akaded.892246

Haşimi, Ahmet (2021). Some Assessments of Arabic Sentences and Phrases Used in Turkey Turkish. *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (1), p. 591-618. DOI: 10.34083/akaded.892246.

<https://doi.org/10.34083/akaded.892246>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Birbiriyle iletişim hâlinde olan milletlerin dillerinin birbirinden etkilenmesi kaçınılmaz bir durumdur. Bu nedenle diller etkileşim içerisinde oldukları dillerden kelime hatta cümle bile almaktadır. Bu alıntılara ödünçleme de denilir. Çünkü bu alıntuların bazıları sürekli kullanılırken bazılarının yerine zamanla hedef dilde karşılıklar bulunur. Türkler de tarih boyunca etkileşim içerisinde buldukları dillerden pek çok kelime almışlar ve bunları kullanmışlardır. Çince, Sanskritçe, Moğolca, Farsça, Arapça, Rumca, Fransızca, İtalyanca, Rusça ve İngilizceden pek çok kelime Türkçeye girmiştir. Bu kelimelerin sayısı dönemlere göre değişmektedir. Bununla birlikte birçok dil de Türkçeden pek çok kelime almıştır.

Arapçadan Türkçeye kelime ve cümle grubu girişi din, medeniyet, coğrafi yakınlık ve iç içe yaşamak gibi sebeplerin sonucudur. Bu sebepler altında Türkçeye Arapçadan bazı kelime grupları ve cümleler girmiştir. Bu çalışmada ilk önce Türkçede kullanılan Arapça kelime grupları ve cümlelerin Arapçadaki yapısı ve anlamı hakkında bilgi verilecek daha sonra bunların Türkçede kullanılışı, kazandığı yeni anlamlar ve bazı cümlelerin yapı bakımından Türkçede yeniden kurgulanması üzerinde durulacaktır. Alıntı kelime grupları ve cümlelerin Türkçedeki kullanımı Cumhuriyet Döneminde kaleme alınan eserlerden örneklerle gösterilmeye çalışılacaktır. Bunun yanı sıra Cumhuriyet Dönemi eserlerinde tespit edilemeyen bazı örnekler, Osmanlı Türkçesi eserlerinden verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Arapça cümle, anlam, yapı.

Abstract

It is inevitable that the languages of the nations that are in communication with each other will be affected by each other. For this reason, languages receive words and even sentences from the languages they interact with. These quotations are also called borrowings. Because some of these quotations are used constantly, while some of them are replaced by correspondence in the target language over time. Turks have also taken many words from the languages they have interacted with throughout history and used them. Many words from Chinese, Sanskrit, Mongolian, Persian, Arabic, Greek, French, Italian, Russian and English have entered Turkish. The number of these words varies according to the periods. However, many languages have taken many words from Turkish.

Phrase and sentence and entry from Arabic to Turkish result from certain reasons such as religion, civilization, geographic proximity and coexistence. Under these reasons, some phrases and sentences from Arabic entered Turkish. In this study, firstly, information about the structure and meaning of Arabic phrases and sentences used in Turkish will be given, then their usage in Turkish, their new meanings, and the reconstruction of some phrases and sentences in Turkish in terms of structure will be emphasized. The use of quoted phrases and sentences in Turkish will be illustrated with examples from works written in the Republic Period. In addition, some examples that cannot be identified in the Republic Period works will be given from Ottoman Turkish works.

Keywords: Turkish, Arabic sentence, meaning, structure.

Giriş

Her dilde alıntı kelime ve kelime grupları olduğu gibi alıntı cümleler de bulunmaktadır. Türkçede de yabancı dillerden alınmış birçok kelime, kelime grubu ve cümle görmek mümkündür. Bu çalışmada diğer dillerle karşılaştırıldığında sayıca daha fazla unsur alınan Arapça kelime grupları ve cümleler üzerinde durulacaktır.

Eker'e göre diller arasındaki sözcük alışverişi insanlık tarihiyle yaşıt olmalıdır. Yeryüzünün bütün dilleri gereksinim duydukları, çoğu zaman kendi dillerinde bulunmayan kimi sözcükleri, birbirlerinden almışlardır. Yabancı dillerden sözcüklerin, sözcük çevirilerinin, deyimlerin, terimlerin alınması ödünçleme olarak adlandırılmaktadır. Bu tür sözcüklere de ödünç sözcük, alıntı, alıntı sözcük, misafir sözcük, yabancı kökenli sözcük denilmektedir (Eker, 2009, 175).

Aksan'a göre ise ödünçlemeler, çeşitli şekillerde ortaya çıkan uluslararası etkileşimlerin sonucudur. Bir kültür varlığı, kültürü oluşturan öğelerin en başta geleni olan dil, bir ulustaki kültür hareketlerinin ve o ulusun başka toplumlarla olan kültür ilişkilerinin büyük ölçüde etkisindedir. Bugün çeşitli dillere ait, elimizde bulunan yazılı ürünlerin en eskilerinde bile başka dilden alınma öğelerin varlığı göze çarpmaktadır. Diller arasındaki ilişkilerde en çok alınan öğeler, sözcüklerdir. Başta dinsel yakınlaşmalar, edebiyat etkilenmeleri olmak üzere birlikte yaşama, ticaret ilişkileri, siyasal ilişkiler nedeniyle ödünç öğeler, bu ilişkilerin ölçüsü oranında dilden dile aktarılmaktadır (Aksan, 1995, 136).

Demirci de dillerin birbirinden etkilenmelerinin en doğal bir durum olduğunu belirterek bu etkileşimlerin farklı sebepler altında ortaya çıktığını savunur. Demirci'ye göre dünyadan kopuk yaşayan birkaç kabile dili hariç tutulursa, yeryüzünde hiçbir dil başka bir dilden etkilenmeden hayatını sürdürememiştir. Diller çok farklı yollarla birbirleriyle temas hâlinde dirler. En yaygın temas yolları şöyle sıralanabilir: aynı coğrafyada iç içe yaşamak, aynı coğrafyada sınır komşusu olarak yaşamak, ticaret yoluyla ilişki, din yoluyla ilişki, teknoloji yoluyla ilişki, spor yoluyla ilişki, sanat dalları yoluyla ilişki, felaketlerden dolayı haberler yoluyla ilişki vs. Bu sayılan sebepler veya başka nedenlerle diller birbirleriyle münasebet içindedirler (Demirci, 2015: 362).

Haşimi de Türklerin diğer milletlerle etkileşim sürecini dönemlere ayırır ve etkileşimin sebepleri üzerinde durur. Araştırmacıya göre Türkler, tarih sahnesine çıktıkları çağlardan günümüze kadar farklı medeniyetlerle karşılaşmışlardır. Türk medeniyeti; İslamiyet öncesi, İslamiyet etkisi ve Batı etkisinde gelişen medeniyet olmak üzere üç dönem şeklinde sınıflandırılır. Eldeki bilgilere göre ilk olarak Gök Tanrı inancına sahip olan Türkler daha sonra Budizm, Maniheizm ve İslamiyet'i kabul etmişler ve kabul ettikleri inancın yaşam biçimini kendi örfleriyle sentezleyerek

yeni yaşam tarzlarını oluşturmuşlardır. Türklerin medeniyet değişikliğinde sadece dinin etkisi yoktur. Yerleşik düzene geçme, tarım, denizcilik, ticaret, sanat vb. hayat tarzlarındaki değişimler ve komşularıyla temasları sonucunda Türkler çeşitli medeniyetlerle etkileşime girmişlerdir. Çok geniş bir sahada birçok medeniyetle etkileşim hâlinde olan Türklerin, dil bakımından da bu milletlerle etkileşime girmesi kaçınılmazdır (Haşimi, 2020, 269).

Aksan'a göre Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden (X. yüzyıl) sonraki ilk dönemde ve Anadolu'da gelişen Türk yazı dilinin ilk evresinde Arapça ve Farsça öğelerin sayısı yüksek değildir; başlangıçta bir bölüm Türkçe öğelerin yabancılarıyla bir arada yaşadığı görülür. Ancak Anadolu'da gelişen yazı dilinde XIII. yüzyıldan sonra daha büyük oranda yabancılaşma görülür (Aksan, 1995, 369).

Büyük çoğunluğu İslamiyet'i kabul etmiş olan Türkler, kabul ettikleri dinin dili olan Arapçadan kelime, kelime grubu ve cümleleri ödünç olarak almışlardır. Arapçadan Türkçeye geçen alıntı kelime sayısı, kelime grubu ve cümle sayısından oldukça fazladır.

Ercilasun'a göre alıntı kelimelerin birçoğu artık Türkçeleşmiştir. Yüzlerce yıldan beri kullanılan ve Türkçeye mal edilen kelimeler, yalnız Türkiye'deki Türkler tarafından değil; Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Suriye, Irak, İran, Çin, Afganistan, Rusya ve Romanya'da yaşayan milyonlarca Türk tarafından da kullanılmakta ve anlaşılmaktadır. Bunlar Türklüğü birleştiren kelimelerdir (Ercilasun, 1993, 118).

Bu çalışmada tespit edilebilen alıntı cümlelerin, alıntının yapıldığı dildeki (Arapçadaki) yapısal durumu (cümle, kelime grubu vb.) ve alıntılanan unsurun Türkçede kullanılan bağlamı çerçevesinde durumu (ünlem, zarf vb.) ele alınmıştır. Alıntılanan unsurların Arapçadaki yapıları ve anlamları verildikten sonra Türkçede hangi bağlamda kullanıldığı konusu üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Alıntı sözlerin örnekleri ya sanatçıların eserlerinden ya da TDK ve diğer sözlüklerin web ortamından alınmıştır.

1. 'Alâküllihâl

'Alâ-küllî hâl, "alâ+küll+hâl" Arapça harf-i cer 'alâ, küll "her" ve hâl "durum" yapısıyla meydana gelmiştir. Arapçada "her hâl ü kârda" anlamında kullanılır. Türkçede ise aşağıdaki gibi iki anlamda kullanılır.

1. Hangi durum ve şartta olursa olsun, her hâl ü kârda:

Muharrirlik benim gibileri için açık kapıdır. Bu kapıdan ben de daldım. Alâküllihal geçiniyordum (Gürpınar, 2021h: 146).

2. Şöyle böyle, olabildiği kadar:

Çok şükür Cenabıhak beni kurtardı. Kendi gönlümce bir koca daha verdi. Ala-
külli hâl geçinip gidiyorum işte... (Gürpınar, 2021c: 63).

Âlâküllihâl geçiniyordu. Refaha erememişti (Gürpınar, 2021n: 68).

2. ‘Aler-ra’si vel-‘ayn

Arapça harf-i cer ‘alā, ra’s “baş” ve’l atif harfi ve eliflam takısı bitişik ayn “göz”
yapısıyla oluşmuştur. Arapçada “başım gözüm üstüne” anlamındadır. Türkçeye de
aynı anlamıyla girmiş bir sözdür. Muhatabın bir isteğinin teklifsiz, severek hatta bir
emir telakki ederek yapılacağını ifade etmek için kullanılan bir sözdür.

Ne doymaz karnınız varmış,

Yemedik kul hakkı kalmamış,

Hep dedik alerre’si vel-ayn.

Doğru dedik, öğüt almamış (Erdoğan, 1983).

3. ‘Alim-allāh / ‘Alim(e)allāh

“Allah (çok) bilir” anlamına gelen bu söz Arapçada da aynı anlamda kullanılır.
Arapça gramere de uygundur. Allahul-alim ya da ve’l-alimü Allah şeklinde kullanılır.
Arapçada İsmi fail, mübalağalı ismi fail olarak kullanılır ve Allah en iyi bilendir
manasına gelir. Türkçede Arapçadan ödünçlenen birçok söz Arapça gramere uygun
geçmiştir.

Türkçede söylenen bir sözün doğruluğuna inandırmak için “en iyi Allah bilir”
anlamında kullanılan bir ünlemdir. “Allah seni inandırсын, inan bana” şeklinde
Türkçeye aktarılabilir bir sözdür.

– Vah biçare. Bir iyi kadın olmasan seni buraya kabul etmezler. Ne latif mahluk,
seni çiğ çiğ yerler alimallah! (Gürpınar, 2021n: 104).

– Sen haddini tecavüz ediyorsun. Terbiyesiz bunak! Defol karşımdan! Şimdi bir
tarafını kırarım alimallah! (Gürpınar, 2021b: 130).

4. Allāhu ‘alem / Vallāhu ‘alem (bişşavāb)

Arapçada “Allah iyisini bilir” anlamına gelmektedir. Bazen “bi” harf-i ceriyle
“doğru olarak, hakkıyla” anlamına gelen “şavāb” kelimesiyle tamamlandığı da
görülür. Bu duruma daha çok dinî metinlerde rastlanır. Bazen de “vallāhu ‘alem”
şeklinde söylenir.

Türkçede yazı dilinde ve konuşma dilinde Arapçadaki anlamında
kullanılmaktadır. Hakkında malumatın bulunduğu konuyla ilgili konuşulduktan
sonra temkin anlamında “belki de yanlış ya da eksik biliyorum, kuşatıcı bilgisiyle her

şeyin ilmi elinde olan yaratıcı işin aslını daha iyi bilir” düşüncesiyle konuşmanın sonunda söylenir.

Allahualem bu süfliler Ruşen’in söylediği “üşerâ-yı ecinniyân” olacak. Bu uğradıklarım hayırlı neviden olmalı ki şerirlerden tahaffuz tavsiye ediyorlar (Gürpınar, 2021g: 83).

“Türbesinin etrafındaki ağaçları baltalamadıkça bizi rahat bırakmadı. Belki bu da öyle bir şeydir, Allâhü âlem bissavab... Ben de üç gecedir aynı rüyayı görüyorum...” (Karay, 2009, 109)

Anadolu ağızlarında “ellaam” şeklinde de telaffuz edilir.

ellâm “allahu alem” (Haşimi, 2016, 43).

5. Āmennā (ve şaddaknā)

Arapça bir fiil cümlesi olup “İnandık, iman ettik” anlamına gelmektedir. Arapça dua sözlerinin başında sıkça kullanılan bu ifade Kuran’da da tekrarlanan bir sözdür. Bazen “ve+saddaknâ=tasdik ettik, onayladık” cümlesiyle beraber kullanılır (Sarı, 1982: 50).

Türkçede “Öyledir, doğru, diyecek yok, inandık” anlamlarına gelen bir onaylama ünlemi olarak kullanılmaktadır.

Anladık ki hak kuvvettir. Peki, amenna fakat kuvvet sabit bir şey değildir (Gürpınar, 2021e: 83).

Kocakarıların çoğunda kendini fasulye gibi nimetten saymak merakı vardır. Bu örtülüşiyle güya “İşte sözüm ona, ben de kadını.” demek istiyor.

– Amenna ve saddakna (Gürpınar, 2021b: 109).

– Amenna ve saddakna; velayetlerinden, samimiyetlerinden hiç şüphem kalmadı (Gürpınar, 2021h: 60).

Alimallah dükkâna geç kalacaksın!. (Cumhuriyet gazetesi, 29.08.1930).

6. Ba‘del-ħarâbel-başra/ ba‘de ħarâbil-başra/ ba‘de ħarâbül-başra

Arapçada ba‘de harfi cer, harâbi “harp oldu, yıkıldı” ’l-Basra “Basra şehri” şeklinde terkip edilmiş bir deyimdir. Arapça gramere uygun kullanımı da “ba‘deħarâbil-başra” şeklindeki kullanımdır. “Basra harap olduktan sonra” yani mecaz anlamıyla “iş işten geçtikten sonra” manasına gelmektedir. Bugün Arapçada, Türkçedeki anlamında bu ifadelerle teşekkür etmiş bir söz yoktur.

Türkçede zamanında yapılması gereken bir iş konusunda geç kalındığını ifade sadedinde bu sözü söyleriz. Yine Türkçede bu sözle aynı anlama gelecek bir atasözümüz vardır: “Geçti Bor’un pazarı, sür eşeğini Niğde’ye”.

Meydana çıktı, dikkatiniz açıldı. Olan oldu beyefendi, “ba’de harabü’l-Basra” beni isticvaba kalkıyorsunuz. Beyhude üzülmeiniz (Gürpınar, 2021b: 165).

7. Ceffe’l-*qalem*

zf. (Ar. *ceffe* “kurudu”, harf-i târif *el-* ve *qalem* ile *ceffe’l-qalem* “takdir kalemi kurumuştur, alın yazısı değişmez”). “Allah’ın takdir ettiği şey olacaktır, ben ne olacağımı, ne yapacağımı bilemem” anlamında olup dilimizde mana değiştirmiştir.

Hiç düşünüp taşınmadan, birden, gelişigüzel anlamında kullanılır.

Fenâ misallere bakarak esâsı *ceffekalem* mahkûm etmek doğru değildir (Reşat N. Güntekin).

Yâhut da okuyucu kâfi derecede düşünülmemiş, sağı solu kararlaştırılmamış, *ceffekalem* söze başlanmış, kendisi hiçe sayılmış bir adam hissine kapılır ve yazıyı güç beğenir (Fahri Celâl). (<http://www.lugatim.com/s/ceffekalem>).

Cümlenin Türkçedeki anlamı Arapçadakinden oldukça farklıdır. Türkçede “düşünmeden yazıvermek, hükmetmek, düşünüp taşınmadan, bir çırpıda” anlamlarında zarf olarak kullanılmaktadır. Türkçede bu ifadeyle örtüşen “çalakalem” ifadesi vardır. Türkçede “ceffe” sadece bu tamlamada kullanılmıştır.

Fakat, evlenmek hakkını bedenen gösterdiği büyük fedakârlıkla kazanan şu kızın o hakkı, *ceffekalem* nasıl iptal olunurdu? (Cumhuriyet gazetesi, 09.08.1930).

8. Elhamdülillâh

“Allah’a hamd olsun” anlamına gelen bir isim cümlesidir (<https://tevakku.com>). Arapça anlamıyla namazlardan sonra otuz üç defa söylenen “Allah’a hamd olsun” manasında dua sözüdür.

“Hamd olsun” şeklinde Türkçeye aktarılmış olup “çok şükür” ifadesiyle beraber Türkçede kullanılmaktadır. Türkçede “nasılsın, iyi misin?” sorusuna “Allah’a şükür, iyiyim” anlamında cevap olarak verilmekte olan bir sözdür.

– Elhamdülillah hepimiz Müslüman’ız. Sözlerine inanmak istiyorum (Gürpınar, 2021c: 47).

– Efendim! Bu yüzüğün bir eşini parmağında taşıyan zevcim elhamdülillah berhayattır (Gürpınar, 2021i: 71).

9. El-uhdetu ‘ale’r-râvî

“Sorumluluk, sözü aktaranın boynuna” anlamına gelen Arapça bir isim cümlesidir. “uhde”, Türkçeye de geçmiş “birinin yapmakla yükümlü olduğu iş, görev; sorumluluk” demektir. “râvî” ise “aktaran, rivayet eden” anlamındadır ve “üstünde”

anlamındaki “‘alā” harf-i ceriyle beraber kullanılmıştır. Yani, kabaca “sorumluluk, râvîye aittir” şeklinde aktarılır. Doğruluğu aktarana aittir (<https://www.kamusturki.com/El-uhdet%C3%BC%20ale-r-rav%C3%AE>).

Türkçede başkasından duyulan bir bilgi aktarıldıktan sonra aktarılan bilginin doğruluğu konusunda sorumluluktan kurtulmaya yönelik sarf edilen bir cümledir:

Naşit Nefi Efendi şaşaladı bu ifademe karşı âdetâ şaşaladı, bir müddet ret veya tasdik edemedi. Nihayet bir söz sarf etmek için:

– El-uhdetü ala-er-ravi, dedi (Gürpınar, 2021c: 108).

10.(Es-)selâmü(n) ‘aleyküm, ‘Aleyküm selâm

Selamlama şeklidir. “Selâmün ‘aleyküm” ifadesine karşılık “‘aleyküm selâm” karşılığı verilir. “selam”, “esenlik, rahmet, huzur” gibi anlamlara gelir. “‘aleyküm” ise “sizin üzerinize (de) (olsun)” anlamındadır. Başına belirlilik takısı “el” getirildiği takdirde, Arapça gramerin bir kuralı olarak “selam “ kelimesi sonundaki iki ötre (tenvin), tek ötreli olur. Yani, “selâmün” kelimesi “esselâmü” olmaktadır.

Türkçeye aynı şekil ve fonksiyonuyla geçmiştir. Günlük hayatta sıklıkla kullanılan selamlaşma biçimidir.

– Selamünaleyküm...

İkisi birden şaşırarak:

– Aleykümselam... (Gürpınar, 2021m: 267).

11.Estağfirullâh

Estağfirullah, Arapçada "Allah'tan bağışlanma dilerim" anlamında tevbe duası olarak da kullanılan bir sözdür (<https://tevakku.com.>).

Türkçede bu anlamda kullanılır.

Kurt Ali ettiği hatayı anlayıp başını sağa sola sallayarak:

– Estağfurullah, estağfurullah. Tövbe ya Rabbi, dedi.

Bu istiğfara yüksek sesle, diğer tövbekâr şakiler de iştirak ettiler (Gürpınar, 2021d: 62).

Türkçede “teşekkür edilen veya övülen bir kimsenin söylediği bir incelik ve alçakgönüllülük sözü” olarak kullanılan sözün değişik kullanımları vardır:

1. "teşekkür" karşılığı “rica ederim” anlamında (Karşısındakinin, kendisinden beklediği işi, kendisi için yük saymayan kimsenin cevabı olarak) kullanılır.

Fitnat Hanım bir tebessüm ile Ragıbe Hanım’ı elinden tutarak:

– Estağfurullah!... Ben size teşekkür etmeliyim ki sayenizde adam olacağım. Okumak yazmak öğreneceğim. Yoksa siz murat ettiğiniz vakitte nakışı bir haftanın içinde öğrenirsiniz (Şemseddin Sami 2018: 67).

2. övgü karşılığı “mahcup ediyorsunuz” anlamında kullanılır.

– Sermetçiğim! Senden bir şey rica etmeye geldim. dedi

– Estağfurullah, emrediniz!.. (Gürpınar, 2021b: 196).

Cemil, belli belirsiz durakladı:

– Hayır...

–Yakışıklı adamdı. Akıllı Çerkeslerden... (Gülümsemi) Oysa, bizim Çerkeslerden pek akıllı çıkmaz.

– Estafurullah komutanım. (Tahir, 1965: 237).

3. “hâşâ, değil, hayır” anlamında reddetme sözü (kendine olumsuz bir nitelik yakıştıran bir kimseye "Hiç de değil!" anlamında söylenen nezaket veya alay sözü) olarak kullanılır.

– Sus, ağzına biber doldururum. O nasıl lâkırdı?

– Estağfurullah Muhsineciğim. Senin ne kadar ehl-i ırz bir kadın olduğunu hâlimden anlıyorum. Sen buraya geleli hayli vakit oldu. Eteğinin ucunu bile bir erkeğe göstermedin (Gürpınar, 2021g: 127).

4. Kızgınlık, öfke ve sitem bildiren anlamlarda da kullanılır.

– Ama şimdi bir gör... Lüle lüle, böyle kanarya sarısı... Bu para yok mu, Arap'ı beyaz ediyor alimallah... Öyy estağfurullah... Ne günlere kaldık... (Gürpınar, 2021h: 45).

5. “Allah korusun.” anlamında da kullanılır.

Cadının -estağfirullah- merhumenin mâverâ-yı kabrinden vaki olan bu istifhamı bizi ikaz etmekten ziyade, bipayan havf u tereddüde düşürmüşt. (Gürpınar, 2021c: 125).

– Cadıyı... Ay estağfirullah merhumeyi taşlıkta iki defa gördüm... (Gürpınar, 2021c: 99).

12.Ev(v)elallah

Arapçada “evvel” ‘önce, ilk’ anlamlarına gelmektedir. “Önce Allah” anlamına gelen bir cümledir. Arapçada bu şekilde bir kullanım söz konusu değildir.

Türkçede ise “kesinlikle, elbette; Allah’ın izniyle” gibi anlamlara sahip olup zarf olarak kullanılır. Türkçenin fonetiği gereği bir söyleyişle “evvel” kelimesindeki “ve”lerden biri düşer:

– Sen kasavet çekme. Ben evelallah seni de kendimi de koruyabilirim (Gürpınar, 2021g: 144).

– Kıyıcı haydut dedikleri bu mu? Bir şey değilmiş kerata. Evelallah bunun gibi birkaç tanesini ben piştovumla haklarım. Haydut dediğin dağ gibi, dev gibi olmalı. Bu nedir ki topaca benzer bir herif (Gürpınar, 2021d: 55).

13. Eyne’s-serā mine’s-şüreyyā

“Nerede yeryüzü, nerede Süreyya yıldızı” anlamında bir Arap atasözüdür. Arapçada “eyne” nerede anlamında bir soru edatı; “sera” yer, toprak; “min” çıkma hali harf-i cer; “Süreyya” ise Ülker yıldız kümesi anlamına gelir. “sera” alçak, olağanı, “Süreyya” ise yüksek ve olağanüstü olanı temsil eder ki bu ikisini değer bakımından karşılaştırmak mümkün değildir. Birbirinden uzak iki şeyi kıyas etme yanlışlığı karşısında kullanılan bir sözdür. Türkçede de Arapçadaki anlamıyla kullanılmakta olan bir sözdür.

Meşhur-u âlem (dünyaca ünlü) Konkordiya Tiyatrosu’nun yerine Saint Antoine Kilisesi kondu. Eynessera vessüreyya (nereden nereye?) Vaktinde neler yoktu orada? Kışlık tarafi ayrı, yazlık bahçe ayrı (Sermet Muhtar Alus, Konur Ertop, 2017’den).

14. Ettekrâru ahsen, velev kâne yüz seksen

“Tekrar yüz seksen kere de olsa güzeldir” anlamına gelen, her konuda tekrarın önemini anlatan bir Arap atasözüdür. İbare, Türkçe “yüz seksen” sayı adıyla bitmektedir. Bu ibarenin Türkçe bir ifadeyle bitmeyip Arapça tamamlansaydı “keşiran = çok” biçiminde tamamlanabilirdi. Cümlede, Arapça sözün Türkçe bir ifadeyle son bulması, diğer bir ifadeyle Arapça-Türkçe sözlerin iç içe geçmişliği, bize sözün îcaz ve belagatını tam yansıtabilme kaygısını hatırlatmaktadır. Hemen biterken Türkçe “yüz seksen” sözü sanki bize, “Bu söz artık Türkçenin oldu” demektedir.

Türkçede başkalarına öğüt veren insanların sıklıkla başvurduğu bir sözdür. Bu cümle, tekrar tekrar hatırlatma şeklindeki anlatımların ardından karşı taraftan gelebilecek “yeter artık, hep aynı şeyleri söylüyorsun” tarzındaki şikâyetlere nasihat eden tarafından cevap olarak verilecek sözdür. Bazen, her hangi bir şikâyet olmaksızın, tekrar edenlerin genelde tekrara başlamadan önce kendilerince söyleme ihtiyacı hissettiği bir söz olarak karşımıza çıkar.

15. Eyvallâh

“Ey” veya “iy”, “evet, tabii” gibi anlamlara gelir. Bilhassa vav’la beraber kullanıldığında dilimizdeki ifadesiyle ‘aynen öyle, tastamam’ gibi manaları içine

almaktadır. “Tamam, peki” manasına pratik Arapçada ‘eyva’ şeklinde söylenişi vardır. Bazen “ayvaa” olarak müstehzi bir edayla taklitlerini de duyduğumuz bu söz aslında Allah lafzı düşünülerek Türkçedeki eyvAllah’ın Arapçadaki söyleme tarzıdır. Tasavvuf ıstılahında ise “Hakla kabul ettik, Haktandır” anlamlarında kullanılmıştır. Yani, “Her tecelli eden, mademki Hakk’ın takdiri ve muradıyladır, o halde hakla kabul ettik, eyvallah” biçiminde kullanılır.

Bize ne irs-ı peder, ne servet ü ne cah kalmıştır,

Şuûr-ı hikmete karşı bir eyvallah kalmıştır (Sultan Veled, Öztekin, 2015’ten).

Türkçede ibaredeki “iy”, “ey” şeklinde söylenmiş olup şu anlamlarda kullanılmıştır:

1. Teşekkür ederim.

– Geçmiş olsun?

– Eyvallah arkadaş (Gürpınar, 2021b: 125).

2. Allah’a ısmarladık.

“Benden eyvallah, yarın erkenden yola çıkacağım, diyerek kalktı” (Necati Cumalı).

3. Evet, öyle olsun.

Hanımnine! Affedersiniz beni çok sıktınız amma buna da eyvallah. Peki, dediğiniz gibi olsun (Gürpınar, 2021g: 40).

Ayrıca, Türkçede bu sözle oluşmuş birleşik fiiller de vardır:

eyvallah demek: hoş görerek kabul etmek veya edilmek

Mersi denir, teşekkür edilir, eyvallah denir, çok mersi denir (Sait Faik Abasıyanık).

eyvallah dememek: birinden yardım istememek, gönül borcu olmamak, boyun eğmemek

Onlara eyvallah diyerek boyun eğer (Gürpınar, 2021h: 42).

16. (Fe)sübhānallāh

Sübhān, “eksikliklerden uzak ve mükemmel sıfatlar sahibi olan Allah” anlamına gelir. Sübhānallāh ifadesi ise “Allahu teelayı tesbih ve tenzih ederim” anlamını karşılayan bir tabirdir (Sarı, 1982: 730). Bu söz de elhamdülillah gibi namaz sonrası otuz üç defa tekrarlanan bir duadır.

Cümlelerin başına Arapça bir “fe” bağlacı getirip Türk dilinin fonetik anlayışına uygun “fesüphanallah” biçiminde Türkçede bambaşka bağlamda kullanılan bir ünlem konumundadır. “şaşıрма” anlarında söylenen bir ünlemdir.

–Baksana yavrum! Sübhanallah bunun üzerine kuş niçin konmuyor? (Gürpınar, 2021m: 147).

– Aman efendim hayrette kaldım... Ne fena şey imiş bu mantarlar... Lütfen kulunuza şu malumatı ita buyurmamış olsanız... Çakeriniz hâlâ... bendehânenizin alt katındaki bütün eşyayı istila eden o mavi şeye “küf”tür deyip gideceğim. Sübhânallah bunlar hep mantar ha! (Bir eser-i zekâ göstermeye çalışarak) Efendimiz... (Gürpınar, 2021l: 73).

Fesüphanallah! Dünyada böyle kadın var ha! (Refik Halit Karay, Oya Külebi 1990’dan).

17. Hafazanallah (ve iyyaküm)

Arapça “hafaza-nâ-Allah”, Allah bizi korusun, Allah bizi esirgesin” anlamına gelen mazi fiilli bir cümledir (<https://tevakku.com>). Ancak Arapça “korudu” anlamıyla mazi fiilli bir cümle yapısında olmasına rağmen bu söz, “korusun” anlamında yani dilek-istek kipinde anlamlandırılmaktadır. Bu durum, yani dua ve temenni ifadelerinde zaman kaymaları, diğer dillerde de görülür. Kâmûs-ı Türkî’de “hafaza” maddesinde şu şekilde bir açıklama vardır: Mazi, müfred, müzekker, gaib olup bazı dua tabirlerinde muttasıl (birleşik) zamirlerle ve lafza-i celal (Allah lafzıyla) ile beraber kullanılır. Örnek olarak da hafazanallah “Allah bizi saklasın” verilir.

Türkçede kötü bir durumdan uzak bulunmayı dilemek için “Allah bizi korusun” anlamında söylenen bir ünlemdir. Arapçada kullanıldığı anlamıyla Türkçeye de girmiş olan bu söz, genellikle kötü bir olasılıktan söz edilirken söylenir: “O deprem gündüz vakti olsaydı, hafazanallah binlerce insan ölürdü.”

Kerimeme gelince o da tamamıyla çığırından çıkmış, hafazanallah biraya, şaraba, düzgün sürmeye, fistan giymeye, daha nelere, ne habasetlere alışmış... (Gürpınar, 2021m: 539).

Fakat hafazanallahu Teâlâ böyle üşüşüp me’kel edindikleri yerden artık hayır kalmazmış... Cenabıhak ibâdını bunların şerrinden masun buyursun, âmin (Gürpınar, 2021m: 58).

18. Hasbeten-lillâh / Rızâ'en-lillâh

“hasbeten”, “için, göre, gereği” gibi anlamlara gelir. “lillâh” kelimesindeki “li-“ için anlamında olup “li-(a)llah” şekliyle “Allah için” anlamını karşılar.

“Allah için Allah uğruna, Allah rızası için, karşılık beklemezsiniz” gibi anlamlara gelen bir cümledir. Türkçede zarf olarak kullanılmaktadır.

– Eğer söylemezsen hasbetenlillah ben işi meydana çıkarırım... İspatından da âciz kalmam (Gürpınar, 2021f: 273).

Bize bu yüzdendir takdîr-i ilâh

Gaza yollarına hasbeten lillâh (Ergun, 1967: 123).

19. **Ḥasbünallâhü ve ni‘me’l-vekil**

Bu, “Allah bize yeter ve o ne iyi vekildir.” mealinde bir ayet parçasıdır (Sarı, 1982: 302) (İnsanlar onlara: “Düşmanlarınız size karşı ordu topladı, onlardan korkun” dediklerinde, bu onların imanını artırdı ve şöyle dediler: “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.” 3-173) “ḥasbünallah”, Allah bize yetiştir, demektir. “ni‘me’l-vekil” de “güvenilip dayanılan güzel vekil” demektir. Ardından “ni‘me’l-mevlâ ve ni‘me’n-naşîr = O, ne güzel mevla, ne koruyucu bir otorite ve ne kadar yerinde ve zamanında yardım edendir” şeklindeki 8/40 no’lu ayetinden pasajla devam eder. Bazen de “gufrâneke rabbenâ ve ileyke’l-maşîr = Rabbimiz mağfiretini (bağışlamayı) isteriz, dönüşümüz sanadır” 2/285 no’lu dua ayeti parçasıyla tamamlanmaktadır. Bu söz, bir belâ ve tehlikede ya da istenmeyen durumlarda Allah’tan sabır dilemek, O’na sığınmak ve ondan yardım dilemek anlamında söylenir.

Türkçede sabredemeyip de kızılan bir olay veya durum karşısında ağızdan çıkan bir ifadedir. Çocuğu tarafından sözü dinlenmeyen annenin sabrının taşması sonucu söyleyebileceği bir sözdür. Burada, “öğüdün dikkate alınmaması” çaresizliği karşısında Allah’a sığınarak yardım dileme de söz konusudur. Bu söz Türkçede “lâḥavle velâ kuvvete illâ billâh” sözündeki ile benzer bağlamda kullanılmaktadır. Bu durumda, cümlenin Arapçadaki anlamından farklı olarak Türkçeye geçmiş olan bir söz olduğunu söyleyebiliriz

20. **Helümme cerre**

Arapçada “helümme”, “tez getirmek”; “cerr”, ise “kendine doğru çekmek” anlamına gelmektedir. “Ve diğeri ve benzerleri ve bunun gibi vesaire” anlamlarına gelir (<https://tevakku.com>). Kısaca, “Var kıyas eyle... Çek beri getir” anlamına gelen bir cümledir.

Türkçede “benzeriyle karşılaştır” gibi anlamı karşılayan bir tabirdir. Aynı anlamı karşılayan sözleri belirtmek için kullanılan bir cümledir. Arapçada Türkçedeki anlamıyla kullanılmamaktadır.

Mütenâsip surette, nispet üzere, mütenasiben. ☒ Ona göre ve helümme cerrâ (Şemseddin Sami, 2017: 183).

21. İnnema ‘aşşābirîn / İnnallāhe ma ‘aşşābirîn

Kuran’da geçen bir ayettir. “İnnallāhe ma ‘aşşābirîn”in Kuran’daki anlamı “Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir” şeklindedir. (Ey iman edenler! Allah’tan sabır ve namazla yardım dileyin. Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir 2/153).

Türkçede dayanılması zor durumlarda “Allahtan sabır dileme” anlamında kullanılır. Sinirlenince söylenen bir sözdür. İnnā şābirîn, innemaşşābirîn ya da innallāhe ma ‘aşşābirîn gibi farklı söyleniş biçimleri vardır.

Ak sakallı buruşuk ihtiyar çamurlu abdala dik dik baktıktan sonra başını sağa sola sallayarak:

– İnnailahe maassabirin, dedi (Gürpınar, 2021d: 43).

22. İnşā‘allāh

Arapça, “in”, “şayet” anlamında bir edat; “şā’e” “izin verdi” anlamında mazi fiildir. İbare, “Allah izin verirse” anlamında bir sözdür.

Türkçede “Tanrı dilerse, Tanrı nasip ettiyse” anlamlarında dilek anlatan bir ünlem sözü olarak kullanılır:

– Allah dirlik düzenlik versin. Birbirinizden ayırmasın. Beraber kocayınız inşallah. İkinizin de dikkatle fallarınıza bakmak isterim (Gürpınar, 2021e: 116).

İşte gidiyorum inşallah gelir bu emanetlerini elim-den kendin alırsın (Namık Kemal, 2019: 7).

23. Kālū belā

“kālū”, çokluk 3. kişi ile çekimlenmiş geçmiş zaman fiili olarak “dediler” anlamındadır. “belā” ise “evet” anlamında doğrulama edatıdır. “kālū belā” sözü, İslam inancına göre, ruhlar yaratıldığında Allah’ın “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna ruhların verdikleri “evet” cevabıdır. Bu diyalog, Kuran’da da geçmektedir (7:172). –Bir de Rabbin, Ademoğullarından, bellerindeki zürriyetlerini alıp da onları kendi nefislerine şahit tutarak: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” dediği vakit, “pekâlâ Rabbimizsin, şahidiz” dediler. (Bunu) kıyamet günü “Bizim bundan haberimiz yoktu.” demeyesiniz diye (yapmıştık).

Türkçede bu söz “çok eski zaman” anlamında kullanılmaktadır. Daha çok “-dan beri” son takı edatıyla beraber kullanılmakta olan söz, bu şekliyle “çok eski zamandan beri, dünya kurulalı beri” anlamındadır.

Çünkü kalubeladan beri sen benim meşruum olunca siz birbirinize haramsınız (Gürpınar, 2021b: 226).

23. Keenlemyekün

“ke” benzetme edatı, “en” mastar eki, “lem” olumsuzluk eki, “yekün” ise fiildir.

Türkçede “hiç olmamış gibi” anlamına gelen ve hukukî bir terim olarak ortaya çıkan bir ibaredir.

– Bugünkü noktadan ricatim, vuku bulmuş bir fenalığı keenlemyekün1399 hükmünde bırakabilir mi? (Gürpınar, 2021n: 181).

Çünkü beni de halkın hayalat ve müfteriyatını da tamamıyla bilmezsiniz, bu hadiseyi de keenlemyekün hükmünde tutalım.” dedi, yine bir köşeye oturdu (Namık Kemal, 2018: 132).

Usul-i Muhakemât-ı Cezaiye Kanunu’nun 382’nci maddesine tevfikan Halil hakkında müttihaz muamelât-ı gıyabiye keenlemyekun add edildikten sonra maznunun aleyhemin icra kılınan muhakeme-i aleniyeleri neticesinde... (Ankara İstiklal Mahkemesi 2020: 315).

24. Kellim kellim lâ yenfa‘

“Konuş, konuş, faydasız” anlamına gelir. Türkçede Arapçada kullanılan anlamıyla kullanılmaktadır. Bir konuyu birisine birden fazla anlatıp izah ettikten sonra, anlatılan tarafça konu anlaşılmadığı ya da anlaşılmadığına dair belirtiler görüldüğü takdirde söylenen bir sitem sözüdür.

Keşke herşey meslek etiğiyle, ahlakla çözüleseydi..

Ama olmuyor..

Kellim kellim la yenfa..

Ne desem, boş (Abdullah Muradoğlu).

25. Keyfe mâ yeşâ

“keyfe” nasıl anlamında soru edatı, “canı nasıl dilerse”

Padişahlığım müddetince ferdin hürriyetine, haysiyetine daima taraftar idim. Fakat keyfe mâyeşâ bir hürriyeti, gelişi güzel bir serbestiyi de hiçbir zaman hoş görmedim (Kısakürek, 2003: 571).

Ablama yaptığımız şey, fenalık şeklinde görünen büyük bir iyilik değil midir? Onu müstebit bir kocanın keyfe-mâ-yeşâ hodbinliklerinden kurtarmaya uğraşmıyor muyuz? (Gürpınar, 2021b: 176).

26. Lâ edrî:

Arapçada “lâ”, fillerde olumsuzluk yapar. “edrî”, “bilirim” anlamdadır. Cümle, “bilmiyorum” anlamına gelmektedir.

Türkçede “yazarı bilinmeyen, anonim” anlamında kullanılır.

Lâedrî tâbir câizse en büyük şâirdir. Şu sebeple ki bu isimde bir şâir yoktur. Kimin tarafından yazıldığı mâlûm olmayan güzel mısra, beyit ve parçaların altına “Lâedrî” imzâsı atılır. Böylece asırların, nesillerin zevk süzgecinden geçmiş emsalsiz bercesteler işte bu kollektif dâhînin eseri sayılmaktadır (Vâlâ Nûreddin, Kubbealtı Lügati’nden).

Ehl-i irân arasında aradım kıldım taleb

Her hüner makbûl imiş illâ edep illâ edep

Lâ edrî (Diyanet Dergisi)

27. Lâ havle velâ kuvvete (illâ billâhi'l-‘aliyyi'l-‘azîm)

“Kuvvet ve kudret ancak Cenab-ı Allah'tadır.” meâlinde bir söz olup bela ve tehlike esnasında veya sabrın tükendiğini açıklamak için söylenir. Ayrıca bir çaresizlik ve sıkıntı anında söylenen dua sözüdür.

Türkçede bazen kısaca “lâ havle”, bazen “velâ kuvvete”, bazen “illâ billâh” hatta bazen “‘aliyyi'l-‘azîm” ile beraber hepsi söylenir. Günümüz Türkçesinde daha çok sabredemeyip de sinirlenilen bir olay veya durum karşısında kullanılır. Yine “lâ havle çekmek ya da okumak” ifadesi sözlüklerimize girmiştir.

Haydi öyleyse odama gidelim de beraber çekelim!..” teklifiyle beni karanlıkla yedmeye başladı. Ne çekecektik? Lahavle mi? Fiş fiş kayıkçı mı? (Gürpınar, 2021b: 133).

– Efendi, merhamet et, bu zavallı oğlanın akli malul olduğunu biliyorsun. Ne dediğinin farkında değil ki... Üvey babam birbiri üzerine lahavleler çekerek:

– Nasıl farkında değil? (Gürpınar, 2021b: 175).

La havle dedi, durdu, komşuya şöyle bir baktı ve hadi iyi günler deyip yürümeye devam etti (Kara, 2020: 99).

28. Lâ ya ‘lem’ül-ğaybe illallâh

“Gaybı (kaybolanı) Allah’tan başkası bilemez.” anlamında bir sözdür. Özellikle dinî bir konuda -bu, bir ayet ya da hadis yorumu olabilir- kişisel görüş ortaya konulduktan sonra açıklamada yetersizliği ifade için son söz olarak söylenir.

Söz, Türkçede de aynı mana doğrultusunda kullanılmaktadır. Genellikle gelecekle ilgili meseleler hakkında konuşulduğu zaman konuyla ilgili görüş belirtildikten sonra yanılma ihtimaline binaen söylenen “ben konuyla ilgili düşüncemi söyledim ama yanılıyor veya eksik biliyor olabilirim” anlamında bir

sözdür. Türkçede “Allâhu ‘alem” sözüyle aynı anlam doğrultusunda kullanılmaktadır.

Padişaha cevap virdiler ki ol Pîri'nin zekeri anahtardır, kulağınız kapudır. inşallah ol devletlünün himmet-i alisi ile bir vilayeti feth idersin "lâ yâ lemül ğaybe illellah" didiler (Doğanbaş, 2007: 178).

29. (Lâ ilâhe) illallâh

Lâ ilâhe illallah, kelime-i tevhidinin anlamı, “Allah’tan başka tapılacak kimse yoktur” anlamındadır. İslam dininin temel kurallarından birisidir. “La ilahe illallah Muhammedün Rasulüllah” demeyen (dil ile ikrar kalp ile tasdik etmeyen) kimse Müslüman olamaz. “Lâ ilâhe illallah” kelime-i tevhidini “Muhammedün Rasulüllah” kelimesi tamamlar. İkisi beraberdir. Hz Muhammed Allah'ın kulu ve resulüdür, (elçisidir) anlamındadır.

“Lâilâhe illallah” tabiri Türkçede konuşma dilinde kullanılır. Muhatabınca anlaşılammama sitemi veya derdini yeteri kadar anlatamama neticesinde sarf edilen bir söz olarak ortaya çıkar:

Türkçede usanç ve bezginlik anlatan bir ünlem sözüdür. “İllallah, yeter artık!”

Ayrıca, “illallah dedirtmek, illallah etmek” tabirleri de bu kelimeyle kurulan birleşik fiiller olarak ortaya çıkmıştır.

– Of her gün dan dan piyano, tımbır tımbır ut, tıkr tıkr makine... Usandım bittim illallah artık (Gürpınar, 2021k: 120).

– Ben Allah’tan başka kimseden korkmam. Müezzininden kork. İmamından ürk. Bekçisinden çekin... Nedir bu, illallah! O müezzin olacak herifin sarığını çıkarıp da Kâğıthane’de gazel okuduğunu mahallede bilmeyen var mı? O nasıl ezan okuyuştur, hanım? (Gürpınar, 2021n: 53).

30. Lâubâlî

Arapçada “Aldırıyorum, ilgilenmiyorum” anlamına gelen bir cümledir. “lâ”, olumsuzluk edatı, “ubâlî” ise “Ben ilgilenmiyorum” anlamında teklîk 1. kişi çekimli muzârî (şimdiki/geniş zaman) fiildir.

Türkçede sıfat ve zarf olarak Arapçadaki anlamına yakın bir biçimde kullanılmaktadır:

1. Saygısız, çekinmesi olmayan

Sefirin Merakeş Sultanının huzuruna hürmetsiz ve laubali tavırla girmesi Mehmedül Mehdiyi kızdırdı (Samih, 1937: 125).

2. Senli benli, teklifsiz

Çocuklar pederlerinin saklambaç oynamak gibi bazı laubaliliklerine, iltifatlarına mazhar olmakla beraber büyüğü küçüğü kendisinden korkarlardı (Gürpınar, 2021l: 64).

Na'im Efendi o sabah müteaddit defterler içinde iki saatten beri kemâl-i ehemmiyetle meşgûl-i taharrisi olduğu bir kayda zafer-yâb olup ve mevcut beylerin, efendilerin muhaveratına kulak vermeye meydan bulup da kendisine mahsus tavr-ı lâubâliyâne ile:

– Yine nedir o, yine nedir o bahisler?. (Recaizâde Mahmud Ekrem, 2018: 131).

3. Aşırı samimi, teklifsizce

lâubalî olmak: aşırı samimi ve teklifsizce davranmak

Karabela Mustafa bizim bu laubalilik ve uysallığımızdan hâsıl olan sevincini şu sözlerle anlattı: (Gürpınar, 2021d: 237).

Ferdi Efendi, laubaliyâne bir tarz-ı sada ile [samimi bir ses tonu ile] nutkunda [konuşmasında] bir cümle-i istitrâdiye açıyormuş [yeri gelmişken söylüyormuş] gibi ilave etti (Uşaklıgil, Halid Ziya, 2011: 40).

31. Mâşâ'-allâh / ilâ-mâşâ'-allâh

Maşallah, “Allah’ın istediği gibi” anlamına gelmektedir “Allah’a hamd olsun” anlamına gelen bir isim cümlesidir (<https://tevakku.com>). “mâ”, “gibi”; “şâ’e”, “istedi” demektir. Yani, “Allah’ın dilediği gibi (olsun)” şeklinde aktarılabilir.

1. Türkçede “Allah nazardan saklasın”, “ne güzel” anlamlarına gelen maşallah hayret ve memnunluk da ifade eder. Hadislerde nazara karşı “maşallah” denilmesi gerektiği belirtilmiştir. TDK sözlüğünde iki durumda kullanıldığı belirtilir.

Kocakarı:

– Âmin! Sizinizi de bozmasın... Kırk bir buçuk kere maşallah, karı koca birbirinize o kadar uygunsunuz ki Rabb'im kem nazardan saklasın (Gürpınar, 2021f: 88).

2. Umulmadık durumlar karşısında şaşkınlık belirtmek için söylenen bir sözdür.

– Maşallah sefa geldiniz. Teşekkür ederim. Davetime icabet buyurmuşsunuz. Bendenizi ihya ettiniz (Namık Kemal, 2019: 46).

3. Sitem belirtmek için de söylenir.

– Evimizi unutmuşsunuz. Kaliba yolunuzu şaşırdınız da bugün bugda geldiniz. Maşallah hoş geldiniz. Fakat niçin yagnız geldiniz, gecen saneki küçük güvegcin ne oldu?(Gürpınar, 2021i: 150)

4. Alay yollu “maşallah” yerine de kullanılır.

– Ben seni alık zannediyordum ama maşallah sen epey fenlenmişsin. Bu yeni usul evlenmeleri nereden öğrendin? (Gürpınar, 2021c: 48).

5. Maşallah sözü, Arapçada yönelme halini karşılayan “ilâ” harf-i ceriyle de kullanılan bir sözdür. Türkçede bu yapıyla ilamaşallah, “Allah’ın dilediği zamana dek, sonu gelmeyecek bir zamana kadar” anlamına gelir.

İlâmaşallah işiniz yolunda! (İşler, 1997: 156).

32. Ma‘âzallâh

Arapçada “ma‘âze”, mefâle vezninde “sığınma” anlamına gelmektedir. Kelimenin temel sesleri a, v ve z’dir. Cümlenin anlamı “Allah korusun, Allah’a sığınırım” demektir. Gelecek bir tehlikeye karşı Allah’a sığınmak için söylenen, yegâne sığınılacak varlığın Allah olduğu ikrar edilerek Allah’tan yardım istenmekte kullanılan bir dua cümlesidir. Bu ibare, Kur’ân’da iki âyette geçmiş ve Hz. Yusuf’un evinde kaldığı bakanın karısı Zeliha’nın kapıları kapatıp muradına ermek için, "hadi gel" demesine ve kardeşi Bünyamin’i yanında alıkoymak için yüküne su taşı koydurup sonra yükleri aratması, tas bulununca Bünyamin’i alıkoyması üzerine üvey kardeşlerinin "onun yerine birimizi alıkoyma" demelerine karşılık bu istekleri red ifadesi olarak "Ma‘âzallâh" dediği bildirilmiştir (Yûsuf, 12/23,79).

– Efendi, çok yanlış düşünüyorsun. Bu suretle hareket pek belalı, mazallah pek tehlikeli olur (Gürpınar, 2021c: 129).

Dadı Kalfa’da bir yüz! Bir surat! Bir çehre ki! Mazallah! Hatta o gün çarşıdan alınacak büyük bir şey var ise haber verilmesi hakkında Râkım kendisinden emir istedikte hiçbir şeye lüzum olmadığı cevabının her harfini birer taş gibi fırlatıp Râkım’ın kafasına vurmuş idi (Ahmed Mithad Efendi, 2017: 211).

Türkçede alay etmek veya dert yanmak için de kullanılır.

Ben bir validemi bile hoşnut edemiyorum. Mazallah, öyle bir düzine çenesi düşük kocakarı ile sonra ne yaparım? (Gürpınar, 2021c: 127).

33. Men dakka dukka

“men” soru edatı “kim” anlamında; “dakka” mazi fiil “kapıyı çaldı” anlamında; “dukkâ” ise meçhul fiil (edilgen fiil) “kapı çalındı” anlamındadır. “Kim kapıyı çaldı, onun kapısı çalındı” anlamına gelen bir Arap atasözüdür.

Türkçede de Arapçada olduğu gibi aynı anlamda kullanılmaktadır. Kısaca, “Eden, bulur” anlamında bir sözdür. Yani başkasının kapısını kötü niyetle çalan adamın, aynı şekilde kapısı çalınacaktır. Kötülük eden kötülük bulacaktır.

–Hanım merhum efendisine çektirdiklerini şimdi bu delikanlıdan çekecek. Men dakika dukka (Gürpınar, 2021e: 111).

34. Mine'l-bâb ile'l-mihrâb

“kapıdan mihraba (kadar), tepeden tırnağa, tümü” anlamlarına gelir. min ve ilâ harf-i cerlerinin “bâb” ve “mihrâb” kelimelerini bir araya getirmesiyle oluşmuş bir kelime grubudur. “Bâb” kapı, “mihrap” ise imamın namaz kıldığı yerdir.

Türkçede de aynı anlamda kullanılmıştır.

Yenâbî-i ulûmun menba'ı cânâ Alay Beğ'dir

Mine'l-bâb ile'l-mihrâb ulu'l-ârâ Alay Beğ'dir (Ali Şu'ûri Efendi).

Husûsâ bu ibâdet-geh mine'l-bâb ile'l-mihrâb

Harâb olmuş iken tecdîde etti himmet-i mevfûr (Şinâsî, 2018: 65).

Ayrıca, Refik Halit Karay'ın mütareke yıllarını anlattığı “Minelbab ilemihrab” adlı bir anı kitabı vardır.

35. Ne'üzübillâh

“ne'üzü”, çokluk 1. kişi çekimli muzâri (geniş zaman) fiil olup “sığınırız” anlamına gelir. Yönelme durumu fonksiyonlu “bi-“ harf-i ceri, “Allah” kelimesini cümleye bağlar. Cümle, “Allah'a sığınırız” anlamına gelmektedir.

Cümle Türkçede “Allah'a sığındık, Allah korusun” anlamlarında, tehlikeli bir durumla karşılaşıldığında söylenilmektedir:

– Neye inanmayayım? Cenaze evde yattığı gece üzerinden kedi mi atlatmışlar, ne yapmışlar? Zavallı hatun -neuzübillah- işte cadı olmuş (Gürpınar, 2021c: 56).

Hürmüz'ün anası neuzübillah şeytan olmuştu. İhtiyar manav da Faust... (Gürpınar, 2021i: 115).

Aşk için ruhun mürebbisidir, derler. Hayır yalandır. O, musaplarını birtakım taşkınlıklara sevk ile bazen sersem, bazen deli bazen ahlaksız neuzübillah bazen de katil eder (Gürpınar, 2021i: 172).

36. Nûrun 'alâ nûr

“daha âlâ, daha iyi, nur üstüne nur” anlamına gelen aynı zamanda Kuran'da geçen bir ayet parçasıdır. (bak. 24-35) Ayrıca İslam mütefekkirleri “akıl ve iman” nimetlerinin ikisine birden bu tabiri kullanmıştır. “aliyyül-ala” tabiri de yine aynı anlam doğrultusunda kullanılan diğer Arapça alıntı bir tamlamadır.

(“Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fânûs içinde. Fânûs sanki inci gibi

parlayan bir yıldız. Mubarek bir ağaçtan, ne doğuya ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak (kadar berrak)tır. Nur üstüne nur. Allah dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah insanlar için misaller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.)

Türkçede bu tabir çoğunlukla “çok üstün, fevkalade” manalarında, umulandan fazla nail olunan iyilik ve nimetler için kullanılan bir takdir ve tebrik ifadesidir. İki önemli sınavı birden kazanan öğrencinin durumu için kullanılacak bir sözdür: “Maşallah ikinci sınavı da kazanmışsın. Nurun ala nur..”

Sen nurun ala nursun, müminin onurusun,

Karanlık sana muhtaç, kainatın nurusun. (Karakaş, 2012).

37. **Rahmetullâhi ‘aleyh (rahmeten vâsi‘aten)**

Arapçada “Allah’ın rahmeti üzerine olsun” anlamında vefat etmiş Müslümanlar için söylenen bir dua sözüdür (<https://tevakku.com>).

Türkçede de aynı anlam doğrultusunda kullanılmakta olan bir sözdür. Vefat edenlere saygının bir ifadesi olarak “Allah rahmet eylesin” anlamında bugün de kullanılmaktadır.

–Çünkü bu yer altı, Kalender rahmetullahi aleyhin türbesidir (Gürpınar, 2021b: 370).

–Hele ilk reis şaki Deli Kaptan rahmetullahi aleyhin: “Senin insan dediğin it canlıdır, tez beri eziyetlerle ölmez.” buyurmalarındaki hakikatin felsefesini şimdi yüreklerimiz yana yana tasdik ediyorduk (Gürpınar, 2021d: 206).

38. **Selâmün kavlen**

İki kelimedenden oluşan bir sıfat tamlaması şeklinde düşünüldüğünde “selâmün kavlen”, “(Allah’tan) sözlü selam” olarak aktarılabilir. Arapça isim cümlesi olarak düşünüldüğünde “Selam sözdür” biçiminde Türkçeye aktarılabilir. Cümlenin devamı ayette Rahim olan Allah’tan selam sözüdür bu cümle eksilti bir cümle olarak Arapçadan alınmıştır aslı selamün kavlen min Rabbin Rahimdir. Bu söz bir ayet parçasıdır. Ayet “min-rabbin rahîm” şeklinde tamamlanır. Kuran’da “Yasin” suresinde geçen bu ayetin anlamı şöyledir: “Ziyade acıyan Rablerinden sözle selam gelir = Selâmün kavlen min rabbin rahîm” (Yasin 58). Ayrıca bu söz, kulak çınlaması gibi olaylarda da bir dua gibi okunur.

Türkiye Türkçesinde, bulunulan ortamda bela okunması durumunda konuşanın dinleyene söylediği “Evlerden irak olsun!” anlamındaki iyi dilek sözüdür. Birisi bela okuduğunda “evden dışarı olsun” manasında söylenir. “Üstüne iyilik” manasında Allah’tan sağlık-afiyet dileme anlamında kullanılır.

Bu söz, Türkçede “inme, felç” anlamında da kullanılır.

halk ağzı. İnme, felç

Frenkler, kuduza, vereme, sıskaya, selamümkavlene hep çare bulmuşlar... (Gürpınar, 2021: 45)

Babana selamümkavlen mi indi? (Gürpınar, 2021: 51).

39. Selleme(h/t)üsselâm

Arapça “selleme”, “selam verdi, gönderdi” anlamında mazi fiil, “hü” fiillerle birleşen 3. kişi zamiri “o”, “selam” ise ism-i meful olarak bugünkü anlamıyla selam’ı karşılar. Yani, bu söz “Ona selam verdi” biçiminde aktarılabilir. (selleme+hü(s)+selâm) Bazen fiil müennes sigasıyla zamirsiz “sellemet” şeklinde de söylenir. (sellemet+(üs)selâm)

Türkçede, Arapçadaki anlamının ve kullanımının dışında mecaz anlamıyla “uluorta, çekinmeden, destursuz” anlamında karşımıza bir zarf olarak çıkar:

Böyle sellemehüselam bir ziyaretin efendimizce hasıl edeceği tesiri kestiremedik (Gürpınar, 2021f: 113).

Eşkıya sellemehüselam ormanın herhangi bir sınırından içeri saldırmadı (Gürpınar, 2021d: 207).

Sellemehüselam yürüyeceğimizi zanneder iken, yeniden bir "avukatlar" komutuyla duruyoruz (TBMM Genel Kurul Tutanakları, 2003).

40. Vallâhu'l-‘azîm

“Yüce Allah şahit olsun, yüce Allah hakkı için” anlamında büyük bir yemin sözüdür. Arapçada buna benzer yemin sözleri vardır: vallahi, tallahi vb. Arapçada kullanımı Vallahilazim şeklindedir vav kasev vavı yani yemin vavidir bundan dolayı kendinden sonraki Allah ismini cer eder.

Türkçede de aynı anlam doğrultusunda kullanılmaktadır.

Vallahülazim, namusuma kasev olsun, -bu sual bana varit olmuştur. Bu nedir, bunun manası nedir beyefendiler? (TBMM Tutanakları 1339: 159).

41. Ve-kıs ‘aleyhi'l-bevâki

“kıs”, kıyas et, buna benzet, bununla ölç” anlamında emir teklik 2. kişi çekimli bir fiildir. “bevâki”, bâkiler, kalanlar, daim olanlar anlamına gelir. Kısaca cümle, “ötekileriyle karşılaştır” anlamına gelir.

Türkçede “Varın gerisini de buna kıyas edin” anlamında kullanılan bir cümledir. “ve-kıs ‘alâhâzâ = bununla kıyasla” biçiminde de kullanılır.

25 Temmuz: Ayran yoğurdu, bizim tabirimizle ‘lor’ okkası elli kuruşdur. Ve-kıs aleyhi'l-bevâkî (Zeyrek, 2016: 40).

42. Vel-fecri

“Fecre (ağaran tan yerine) and olsun” anlamındaki “Fecr” sûresinin ilk ayetidir. Cümlelerin başındaki “ve” yemin anlamına gelen “kasem vavı”dır. “fecr” ise “güneş doğmadan önceki alaca karanlık” demektir.

Türkçede, “uyanık ve zeki olmak” anlamında “okumak” fiili ile beraber kullanılmakta olan bir ibaredir:

Sofadan bir kapı gıcirtısı işitildi. Şadan birdenbire köpek görmüş bir kedi ürkekliğiyle köşeye sindi. Fıldır fıldır velfecri okuyan gözleriyle bana bakarak titriyordu (Gürpınar, 2021b: 385).

Elde teber, belde kemer, saçları omuzları döver pür-heybet sultân-ı aşk zuhur eder. Çocuğa doğru, yalpalı bir reftar ile geliyor... Sultanda gözler kânunusani sobası gibi yanyor, dehşet-aver bir mealde velfecri okuyor. Galiba hazret demli... Sağa sola dümen kıran bir salapurya gibi yürüyor (Gürpınar, 2021k: 74).

Sonuç ve Öneriler

Burada tespit edebilen alıntı kelime grupları ve cümleler ışığında konuyla ilgili değerlendirmeler şöyledir:

1. Alıntılanan kelime grupları ve cümleler, genelde aktaran dil Arapçadaki anlamında kalarak gerçekleşmemiştir. Arapçadaki gerçek anlamından tam olarak uzaklaşmamakla birlikte Türkçede yeni bir bağlamda kullanılır olmuştur.

2. Aktarılan sözler, bazen cümle biçiminde bazen de kelime grubu şeklindedir.

3. Arapçadan cümle yapısında aktarılan kelime grupları ve cümleler Türkçede genellikle ünlem ya da zarf olarak kullanılmıştır.

4. Burada belirlenen ve Türkçeye ödünçlenen kelime grupları ve cümlelerin bir kısmı dua kökenli olup dinî bir içeriğe sahip görünmektedir. (inşâallah, elhamdülillah, âmennâ vb.)

5. Arapçadan ödünçlenen dinî kökenli kelime grupları ve cümlelerin çoğu, bunları ödünçleyen dil olan Türkçenin bünyesinde semantik anlamda genelde dünyevileşme temayülü göstermektedir. (eyvallah, estağfirullah vb. cümlelerdeki anlam değişimleri)

6. Bu çalışmada genel hatlarıyla incelenmeye çalışılan ödünçlemelerin, bir cümle yapısına, bazen de kelime grubu özelliğine, sahip olmalarına dikkat edilmeye çalışılmış olup harf-i cer’li tamlama biçimindeki birçok yapı (mine'l-bâb ile'l-mihrâb, ‘aler-ra’si vel-‘ayn vb. örnekler hariç) değerlendirme dışında tutulmaya çalışılmıştır.

(‘ale'l-farzı ve't-tağdîr: faraza, ‘an-ğarîbü'z-zaman: en kısa zamanda, la‘alle't-ta‘yîn: gelişigüzel, beyne'n-nâs: insanlar arasında vb.)

7. Farklı bir çalışmanın konusu olabilecek darbimesel (atasözü) haline gelmiş, kimi zaman hadis olarak da nitelendirilen ödünçlenmiş özlü sözler (men dağğa duğğa, hariç), bu çalışmada ele alınmamıştır. (Es-sebebü kel-fâ‘il: Sebep olan, onu yapan gibidir, El-mücerrebü lâ yücerreb: Denenmiş olan denenmez, Men ‘alebe vecedte vecede: Arayan, bulur, El-kanâ‘atü kenzün lâyefnâ: Kanaat, tükenmez bir hazinedir vb.)

8. Birçok alıntı kelime grubu ve cümlede Türkçenin kurgusu görülmektedir. (Kırk bir buçuk kere maşallah, vefecri okumak, laubali olmak)

9. Arapçada kullanım şekli bulunmayan bazı cümle yapıları Türkçede, Arapça kelimelerle meydana getirilmiştir. (evelallah, kırk bir buçuk kere maşallah, Ettekrâru ağsen, velev kâne yüz seksen)

Kaynakça

- Ahmed Mithad Efendi (2017). Felatun Beyle Rakım Efendi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Aksan, Doğan (1995). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: TDK Yay.
- Ali Şuurî Efendi. Erişim: 05 Mart 2021. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/suuri-ali-suuri-efendi-balikesirli>.
- Cumalı, Necati. Erişim: 05 Mart 2021. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Cumhuriyet gazetesi arşivi, (29.08.1930).
- Cumhuriyet gazetesi arşivi, (09.08.1930).
- Demirci, Kerim (2015). Türkoloji İçin Dilbilim. Ankara: Anı Yay.
- Diyanet Dergisi. Erişim: 05 Mart 2021. <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=4769>.
- Doğanbaş, Muzaffer (2007). Pîrî Baba Velayetnamesi. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 41: 161-182.
- Eker, Süer (2009). Çağdaş Türk Dili. Ankara: Grafiker Yayınları, 5. Baskı.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2004). Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yay.
- Erdoğan, Abdullah Yaşar (1983). “Adam Sayın”. Erişim: 05 Mart 2021 <https://www.antoloji.com/adam-sayin-siiri/>.
- Ergün, Sadeddin Nüzhet (1967). Âşık Ömer Hayatı ve Şiirleri. İstanbul: Semih Lütfi Matbaası.
- Ertop, Konur (2017). “İstanbul Kazan Sermet Muhtar Kepçe” Bütün Dünya, 2017/12: 85-89.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021a). Ayna (Şık). (Haz. Dilek Herkmen, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021b). Ben Deli miyim. (Haz. Ahmet Koçak, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021c). Cadı. (Haz. Selma Oğuz, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021d). Eşkiya İninde. (Haz. ve Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.

- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021e). Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu? (Haz. Çiğdem Usta, Emre Türkmen, Aysun Kanmaz, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021f). Gönül Bir Yel Değirmenidir Sevda Öğütür. (Haz. Asiye Figen Kalkan, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021g). Gulyabani. (Haz. Nilüfer Tanç, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021h). Hakk'a Sığındık. (Haz. Duygu Turp Kaya, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021ı). Hayattan Sahifeler. (Haz. İlhan Sadıkoğlu, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021i). Kesik Baş Zabıta Romanı. (Haz. ve Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021j). Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç. (Haz. Arzu Öztürk, Erhan Kıvanç, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021k). Muhabbet Tılsımı. (Haz. Seher Özyaşamış Şakar, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021l). Mürebbiye. (Haz. Ayşe Şeker, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021m). Şıpsevdi. (Haz. Habibe Demir, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi (2021n). Toraman. (Haz. Gülşen Özçamkan Ayaz, Pelin Seçkin, Seda Uysal Bozaslan, Yay. Yönet. Emine Gürsoy Naskali) Ankara: TDK Yay.
- Gürpınar, Hüseyin Rahmi. Erişim: 05 Mart 2021, <http://www.lugatim.com/s/AL%C3%82K%C3%9CLL%C4%B0HAL>.
- Haşimi, Ahmet (2016). Kırıkkale İli Ağızları. (Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haşimi, Ahmet (2020). “Âkif'in Mısralarını Asrın Diliyle Söylemek: Necat Çavuş'un Safahat'ı Sadeleştirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme” Nazımda ve Nesirde Şair: Necat Çavuş. Orhan Oğuz. İstanbul: İdeal Kültür Yay. 267-296.
- İkinci Dönem Ankara İstiklal Mahkemesi (1925-1927). (2020). C. 7/3. Ankara: TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yay.

- İşler, Emrullah (1997), Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.
- Kara, Rahmi (2020). Annem İle Fatıma'nın Rüzgâra Bırakılmış Saçları", Kayseri Büyükşehir Belediyesi 4. Hikaye Yarışması. (Yay. Koor. Salih Özgöncü). Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.
- Karakaş, Sinan (2012). "Nurun ala Nur". Erişim: 5 Mart 2021, <https://www.antoloji.com/nurun-ala-nur-2-siiri/>.
- Karay, Refik Halit (2009). Memleket Hikâyeleri. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yay.
- Kısakürek, Necip Fazıl (2003). Ulu Hakan İkinci Abdülhamid Han. İstanbul: Büyük Doğu Yay.
- Kubbealtı Lügati. Erişim: 5 Mart 2021, <http://www.lugatim.com/s/L%C3%82EDR%C3%8E>.
- Külebi, Oya (1990). "Türkçede Ünlemlerin Kullanımbilim (Pragmatics) Yönünden İncelenmesi" Dilbilim Araştırmaları Dergisi.
- Muradoğlu, Abdullah. Erişim: 5 Mart 2021, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdullahmuradoglu/kellim-kellim-la-yenfa-5700>.
- Namık Kemal (2018). Cezmi. (Edit. Gökhan Tunç), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Namık Kemal (2019). Âkif Bey. (Edit. Gökhan Tunç), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Öztekin, Hikmet Anıl (2015). Eyvallah. İstanbul: Hayy Kitap Yay.
- Recaizâde Mahmud Ekrem (2018). Araba Sevdası. (Edit. Gökhan Tunç), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Samih, Aziz (1937). Şimalî Afrikada Türkler. İstanbul: 1. Cilt, 2. Baskı, Vakit Gazete-Matbaa-Kütüphane.
- Sarı, Mevlüt (1982). Arapça-Türkçe Lûgat. İstanbul: Bahar Yay.
- Şemseddin Sami (2017), Resimli Kâmûs-ı Fransevî. (Haz. Şerif Eskin), Ankara: TUBA Yay.
- Şemseddin Sami (2018), Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat. (Edit. Gökhan Tunç), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Şinasî (2018). Şair Evlenmesi. (Edit. Gökhan Tunç), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay.
- Tahir, Kemal (1965). Yorgun Savaşçı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

TBMM Meclis Tutanakları (1339). Erişim: 5 Mart 2021, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/GZC/d01/CILT04//b006/gcz010040060159.pdf>.

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 22. Dönem 1. Yasama Yılı, 110. Birleşim 23 Temmuz 2003 Çarşamba.

Uşaklıgil, Halit Ziya (2011). Ferdi ve Şürekâsı. İstanbul: Özgür Yay.

Zeyrek, Yunus (2016). “Batum Mebusu Edip Dinç’in 1922 Yılı Günlüğü” Bizim Ahıska Üç Aylık Kültür Dergisi Yerel Süreli Yayın, 44: 38-40.

<https://www.kamusiturki.com/El-uhdet%C3%BC%20ale-r-rav%C3%AE>. Erişim: 5 Mart 2021.

<http://www.lugatim.com/s/ceffelkalem>. Erişim: 5 Mart 2021.

<https://tevakku.com>. Erişim: 5 Mart 2021.